

ЗАКАРПАТТЯ НА КАРТАХ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Дмитрієнко Д.С., ст. гр. ЗВ-41

*Науковий керівник: к.т.н., викладач
геодезичних дисциплін Калинич І.В.*

*Природничо-гуманітарний коледж
Ужгородського національного університету*

Історично склалося так, що Закарпаття в XI-XX ст. було у складі Угорського королівства, Австрійської імперії (від 1867 р. Австро-Угорської) та Чехословацької Республіки (1918-1938). Економічна політика цих держав помітно впливала також на розвиток геодезії та картографії в регіоні.

Перші систематичні знімання території Закарпаття почалися в XVI столітті, коли воно було у складі Угорщини. За часів Австрії і Австро-Угорщини були виконані I-ше військове топографічне знімання (йосифінське) у масштабі 1:28 800 (1763-1772 рр.), II-ге військове топографічне знімання (франтішканське) також у масштабі 1:28 800 (1810-1866 рр.) і III-ге військове топографічне знімання вже у масштабі 1:25 000 (1875-1889 рр.). Після виникнення ЧСР і до 1934 р. виконувалось оновлення вибраних старих карт та тимчасове військове знімання у масштабі 1:10 000 (ТМ10) і 1:20 000 (ТМ20). Знято було лише 3% території ЧСР. Нове військове топографічне знімання (IV-те військове знімання) у масштабі 1:20 000 виконувалося у 1934-1938 рр., але не було закінчене і Закарпаття не охоплювало. Знято було лише 7% території ЧСР.

На основі вищевказаних зніманих Військово-географічним інститутом (ВГІ) у Відні було складено і видано значну кількість карт масштабного ряду 1:20 000 – 1:1 200 000. Ймовірно самою першою була «Генеральна карта Угорщини» (з Закарпаттям) у масштабі 1:288 000 на 17 листах, яка вийшла у 1858 р. Перелічимо лише основні карти: Генеральна карта Центральної Європи масштабу 1:200 000 на терени Закарпаття і України до меридіана 48 сх.д., наприклад, трапеції Умань (1893) і Анан'їв (1893), Генеральна карта

Центральної Європи в масштабі 1:300 000, Спеціальна карта Австро-Угорської імперії в масштабі 1:75 000, Оглядова карта Європи в масштабі 1:750 000.

Серед творців цих карт були також чехи і словаки. Одним з них був відомий військовий картограф та гусарський полковник австро-угорської армії Ян Ліпски (1766-1826), який у 1792-1799 рр. служив в Західній Україні, зокрема, в Садгорі біля Чернівців, Снятині (тепер Івано-Франківська обл.) та Зборові (тепер Тернопільська обл.). У 1804-09 рр. він створив найвідомішу карту Угорського королівства (з Закарпаттям) «Mappa generalis regni Hungariae...» в масштабі 1:469

Рис.1. Гусарський полковник австро-угорської армії Ян Ліпски

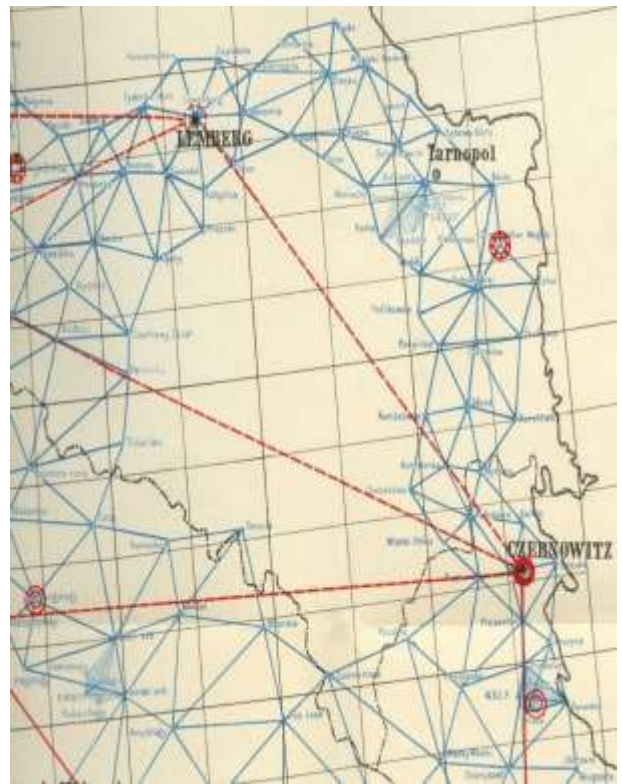

Рис.2 Мережа тріангуляції 1-го класу, геодезичні бази та астрономічні пункти, закладені на яких проведено спостереження Віденським ВГІ.

Австро-угорські геодезисти створили в Західній Україні якісну високоточну планово-висотну мережу!

На рис. 2 представлено мережу тріангуляції 1 – го класу на території Західної України.

На рис. 3 подано Австро-угорський вихідний нівелірний репер №7529, т.з. «Urmarke», що знаходиться біля с. Ділове на Закарпатті (побуд. ВГІ у Відні у 1887 р.). Після 1918 р. репер був включений в мережу точного нівелювання Чехословаччини під номером 3594. В Україні відомий як «Вічне місце» або «Центр Європи».

Після виникнення незалежної Чехословаччини державна планово-висотна мережа Австро-Угорщини була включена в мережу державної планово-висотної мережі Чехословаччини. На її основі геодезисти Чехословаччини створили на Закарпатті свою мережу.

Що стосується австро-угорських карт на територію Чехословаччини, то більшість їх були у 1919-1926 рр. передані ВГІ у Прагу. Після оновлення цих карт (або нового знімання) на основі нових умовних знаків та після узгодження місцевих назв з чеською транскрипцією (на теренах Словаччини і Закарпаття це виконав відомий славіст Лубор Нідерле), їх видавали (до 1938 р. включно) у вигляді атласів ЧСР, шкільних географічних атласів, атласів автомобільних шляхів, оглядових, політичних, шляхових, туристичних та тематичних карт, карт для енциклопедій тощо.

Рис.3 «Центр Європи» с.Ділове Рахівського району

Рис.4 Галичина, Буковина і Закарпаття на фрагменті австрійської карти(1914 р.)

Видавали карти також Клуб чеських (чехословацьких) туристів, Центральне видавництво учительства чесько-слов'янського, Чеська Академія наук і мистецтва та приватні видавці, в т.ч. видавництво «Бартошек&Новотни», яке знаходилося у м. Мукачеве.

Чехословаччина приділяла велику увагу розвитку туризму, в т.ч. на Закарпатті, тому видавалися не тільки карти, але й змістовні туристичні путівники, причому не лише чеською мовою, але й німецькою. Серед них слід назвати путівники, які уклали Ладіслав Бенедек (1927), Е. Браун (1931), І. Немейцова-Мекка (1932), Ярослав Достал (1933, 1936) та Богуслав Лазньовски (1937). Всі ці путівники були забезпечені якісними кольоровими картами, які спеціально для цього видавали ВГІ у Празі, Клуб чехословацьких туристів та приватні видавці.

Після Другої світової війни і аж до виникнення незалежної України і Чеської Республіки із зрозумілих причин не вийшов жодний путівник. Лише у 2002 році було видано перший чеський путівник по горах «Zakarpatská Ukrajina» («Закарпатська Україна»).

У розділі «Podkarpatská Rus» наведені три топографічні карти, складені ВГІ у Празі.

Рис.5 Фрагмент карти на якій нанесені точки гравіметричних вимірювань д-р Роберта Даублеску фон Штернека в Західній Українській республіки(1938р.)

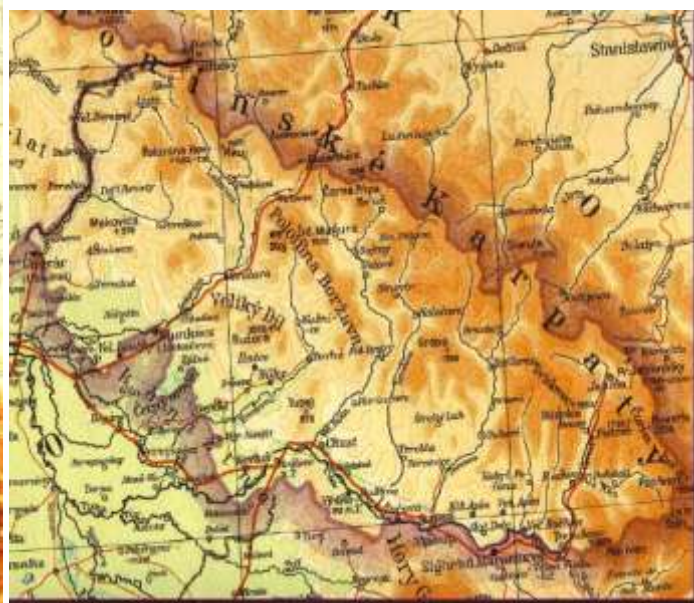

Рис.6 Закарпаття на фізичній карті Чехословацької республіки(1938р.)

Слід відзначити що за неповні 20 років чехословацького періоду на Закарпатті була виконана значна робота по картографуванню території.

Список використаної літератури

1. ДРБАЛ А., КОЦАБ М. Діяльність чеських геодезистів і картографів у Західній Україні (1772-1938). – В кн.: Новітні досягнення геодезії, геоінформатики та землевпорядкування – Європейський досвід. – Випуск 1. – Чернігів : Чернігівські обереги, 2005. – С.233-239.
2. ДРБАЛ А., КОЦАБ М. Чеські геодезисти і картографи у Західній Україні (1772-1938 рр.). – В кн.: Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва : Збірник Західного геодезичного товариства УТГК. – Львів: Вид-во НУ „Львівська політехніка“, 2005. – С.18-23.
3. DRBAL A., NEJEDLÝ V. Historický přehled vývoje zeměměřictví a katastru na Zakarpatsku v období Rakousko-Uherska a Československa // Dějiny věd a techniky. – 2003. - № 1. - S.19-44.
4. ДРБАЛ А., КОЦАБ М.
Діяльність чеських геодезистів і картографів у Західній Україні (1772-1938). – В кн.: Новітні досягнення геодезії, геоінформатики та землевпорядкування – Європейський досвід. – Випуск 1. – Чернігів : Чернігівські обереги, 2005